

พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ :
การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน
Buddhism and Science :
An Analytic, Appreciative and Applicative Study

ศุภชัย ศรีศิริรุ่ง Supachai Srisirung^๑
กิริติ บุญเจือ Prof. Kirti Bunchua^๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามว่า “พระพุทธศาสนาเป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์ ใช่หรือไม่” โดยใช้วิธีวิจัยแบบวิภาษวิธี แล้วจึงนำเสนอการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างมีเหตุผล จนได้คำตอบพร้อมเหตุผลที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ด้านปรัชญา ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์ ซึ่งสามารถสังเกตได้จากปรากฏการณ์ความหลากหลายของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่แล้วในสังคม อันเกิดจากการตีความพระพุทธศาสนาและพระไตรปิฎกที่แตกต่างกัน การตีความว่าพระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์นั้นเป็นเพียงการตีความของผู้ถือกระบวนทรรศน์ที่ ๔ (สมัยใหม่) เพียงกระบวนทรรศน์เดียวเท่านั้น ยังมีการตีความแบบอื่นอีกที่บ่งชี้ว่าพระพุทธศาสนาไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์แต่สามารถเป็นอะไรก็ได้ตามกระบวนทรรศน์ของผู้ตีความ ไม่ว่าจะเป็น ไซยศาสตร์ กฎของธรรมชาติ หรือศาสนาเพื่อโลกหน้า สำหรับกระบวนทรรศน์ที่ ๕ (ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง) นำเสนอวิธีวิจารณ์ญาณ ตีความพระพุทธศาสนาและพระไตรปิฎกไว้อย่างครบถ้วนที่สุดในทุกระบบปรัชญาของทุกระบวนทรรศน์ ด้วยความไม่ยึดมั่น จึงยอมรับการตีความในทุกรูปแบบที่จะสามารถนำมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตได้ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้แก่การดับทุกข์ได้จริงเป็นลำดับขั้นไปของการพัฒนาปัญญา เป็นความสุขแท้ตามความเป็นจริงในฐานะมนุษย์ที่ไม่ตายตัวและยังคงต้องพัฒนาอยู่เรื่อยไป จนกว่าจะดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, วิทยาศาสตร์, ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง

^๑สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา Department of Philosophy and Ethics, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand.

^๒สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา Department of Philosophy and Ethics, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand.

Abstract

This research aimed to answer the question: “Buddhism is just only science, isn’t it?” The researcher used philosophical approach with dialectic and discursive method hoping to result in the most creative and the best reasonable answer for philosophy. Buddhism is not just only science was found out from the variety of Buddhism that has been already seen. Buddhism is science was just only the 4th paradigm (modern) interpretation. There were other interpretations which indicated that Buddhism was not just science but could be anything such as superstition, the law of nature and the holy religion promising the life of the other world. The 5th paradigm (moderate postmodernism) presented a critical interpretation of Buddhism in any philosophical paradigms without attachment by accepting all interpretations that could be used to improve the quality of life which in Buddhism is the cessation of suffering in any steps of intellectual development until totally complete cessation of suffering.

Keywords: Buddhism, Science, Moderate Postmodernism

๑. บทนำ

ผู้วิจัยเป็นพุทธศาสนิกชนที่ได้รับ การปลูกฝังเรื่องการเข้าวัดทำบุญมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เมื่อเติบโตขึ้นได้รับการศึกษาต่อมาในสายวิทยาศาสตร์จนจบการศึกษา ถูกหล่อหลอมให้มีกระบวนการแบบวิทยาศาสตร์อย่างเต็มตัว คือ จะยอมรับอะไรว่าจริง ต้องมีเหตุผล พิสูจน์ได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์เท่านั้น

เมื่อจบการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ผู้วิจัยมีโอกาสได้มาศึกษาพระพุทธศาสนาต่ออย่างเต็มรูปแบบทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยฯ ได้มีโอกาสค้นคว้า วิชาพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ พบว่ามีหนังสือมากมายซึ่งผู้แต่งก็มักจะเป็น

พุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา และส่วนใหญ่ก็มักสรุปไปในทิศทางเดียวกันว่า พระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ ด้วยการนำ ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ หรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของโลกมา เชื่อมโยงกันกับข้อความต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าเหมือนกันหรือคล้ายตามกัน สนับสนุนกันและเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน ซึ่งในความคิดของผู้วิจัยกลับเห็นไปในทิศทางตรงข้ามว่า พระพุทธศาสนานั้นอย่างไรเสียก็มีใช่เพียงแค่วิทยาศาสตร์ แต่ก็ยังไม่สามารถหาเหตุผลมาสนับสนุนหรือโต้แย้งความไม่เป็นหรือความเป็นวิทยาศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ได้อย่างน่าพอใจ

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ เป็นงานวิจัยทางปรัชญา ด้วยวิภาษวิธี (dialectic) ซึ่งเริ่มจากการตั้งคำถามว่า “พระพุทธศาสนาเป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์ ใช่หรือไม่?” และนำเสนอคำตอบสมมติฐานไว้ว่า พระพุทธศาสนาไม่เพียงแค่วิทยาศาสตร์ พร้อมเหตุผลประกอบ ซึ่งอาจมีผู้ไม่เห็นด้วย จึงนำเสนอข้อโต้แย้งพร้อมเหตุผลไว้ใช้สำหรับแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ซึ่งเชื่อมั่นว่าจะสามารถนำเสนอสรุปเป็นคำตอบสำหรับข้อโต้แย้งในประเด็นต่าง ๆ ทางปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับทั้งพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ได้อย่างครบถ้วน สมเหตุสมผล และสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ในขณะที่วิจัยอยู่นี้

๒. การทบทวนวรรณกรรม

๑) **กระบวนการตรรกศาสตร์ปรัชญา** เป็นปรัชญาพื้นฐานหรือความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์นี้เองที่เป็นตัวกำหนดการดำเนินความคิดของแต่ละบุคคล หรือแต่ละกลุ่ม รูปแบบปรัชญาพื้นฐานในใจมักเป็นแบบใดแบบหนึ่งใน ๕ รูปแบบนี้เสมอ^๓

๑.๑ กระบวนการตรรกศาสตร์ดึกดำบรรพ์ เชื่อว่าโลกนี้ไม่มีกฎเกณฑ์ ทุกสิ่งล้วนขึ้นกับเบื้องบน เมื่อพบอะไรในชีวิต ก็จะตีความเป็นน้ำพระทัยของเบื้องบนทั้งสิ้น

๑.๒ กระบวนการตรรกศาสตร์แบบโบราณ เชื่อว่าโลกมีกฎเกณฑ์และพยายามแสวงหากฎที่

ครอบคลุมทุกสรรพสิ่ง การตีความจึงเน้นกฎทุกอย่าง การมีเหตุผลคือการมีกฎรองรับ แต่ละสำนักก็นำเสนอกฎของตน

๑.๓ กระบวนการตรรกศาสตร์ยุคกลาง เชื่อว่าความสุขแท้อยู่โลกหน้า จึงยอมเสียสละทุกอย่างแม้กระทั่งความสุขในโลกนี้เพื่อพบกับความสุขที่สมบูรณ์กว่าในโลกหน้า ด้วยการปฏิบัติตนตามคำสอนของศาสนา

๑.๔ กระบวนการตรรกศาสตร์นวยุค (สมัยใหม่) เชื่อว่าโลกมีกฎเกณฑ์ และเราสามารถรู้กฎเกณฑ์ของโลก แล้วจะทำให้โลกนี้เป็นสวรรค์สำหรับมนุษย์ทุกคนโดยไม่ต้องหวังโลกหน้าได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์

๑.๕ กระบวนการตรรกศาสตร์หลังนวยุค (หลังสมัยใหม่) เห็นว่ากระบวนการตรรกศาสตร์ที่ผ่านมานั้นล้วนมีประโยชน์ แต่ที่เกิดปัญหาเพราะความยึดมั่นถือมั่น จึงวิเคราะห์ทุกอย่างและเลือกเอาส่วนที่เห็นว่าดีมีคุณค่ามาพัฒนาหาความเข้าใจใหม่ ๆ โดยไม่โจมตีลบล้างสิ่งที่ยังไม่เอามาใช้ ทั้งนี้ก็เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีโอกาสพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ได้มากที่สุด ผ่านการสร้างสรรคปรับตัว ร่วมมือและแสวงหารูปแบบการดำเนินชีวิตที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป

๒) อภิปรัชญา ญาณปรัชญา และอรรถปริวรรต

อภิปรัชญาแสวงหาคำตอบเรื่องความเป็นจริง (reality) อะไรคือความเป็นจริงสุดท้ายเบื้องหลังสุดของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีคำตอบที่แตกต่างกันไปแล้วแต่ว่าใครจะถือว่าตรงไหนคือความเป็นจริงของตน จึงเกิดความเชื่ออภิปรัชญาขึ้นหลายกระแสในแต่ละกระบวนการตรรกศาสตร์ และถ้ามีกระบวนการตรรกศาสตร์ที่ต่างกัน ย่อมต้องมีความเชื่ออภิปรัชญาที่ต่างกันออกไปได้

^๓ กรีติ บุญเจือ, อรรถปริวรรต คู่เวรคู่กรรม ปรัชญาหลังนวยุค, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕..

อีกมาก มาตรการตัดสินความจริงของแต่ละ
กระบวนการนั้นจึงย่อมต้องไม่ตรงกัน

กระบวนการหลังนวยุค จึงไม่
สนใจอภิปรัชญา (metaphysics) แบบเดิมที่มุ่ง
แสวงหาความเป็นจริงที่เป็นปฐมบท เพราะเมื่อ
ถึงที่สุดแล้วก็ล้วนเป็นความเชื่อส่วนตัวที่ไม่
สามารถพิสูจน์ได้ เป็นเพียงอภิเรื่องเล่าเรื่อง
หนึ่ง ๆ (metanarrative) เพื่ออธิบายเรื่องราว
ต่าง ๆ ตามความเชื่อของตนเท่านั้น
นอกจากนั้นก็ยังไม่สนใจความจริงวัตถุวิสัย
ใด ๆ เพราะความเป็นจริงนั้นแม้มีอยู่แต่เรา
ไม่ได้หมด และภาษานั้นสื่อได้แต่ความรู้
วัตถุที่มีทั้งส่วนวัตถุวิสัยและอัตวิสัยปนกันอยู่
โดยไม่อาจรู้ได้ว่ามันถูกส่วนอัตวิสัยบิดเบือนไป
แค่ไหน จึงคิดว่าไม่มีประโยชน์ที่จะสนใจเรื่องนี้
แต่หันมาสนใจใช้บรรณปริวรรตเป็นเครื่องมือ
ตีความเพื่อแสวงหาความเป็นจริงใหม่ของ
ความหมายของภาษาที่เป็นตัวบทและมีอยู่แล้ว
ในชีวิตประจำวัน โดยใช้วิจารณ์ญาณ วิเคราะห์
ความหมายของภาษา ประเมินค่าพร้อม ๆ ไป
กับการเลือกแต่สิ่งที่ดีมีคุณค่ามาประยุกต์ใช้ให้
เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าต่อไป

อรรถปริวรรตศาสตร์สมัยใหม่
(Modern Hermeneutics) นำเสนอวิธีการการ
ตีความไว้เป็นเครื่องมือแสวงหาความหมาย ๓
วิธี ได้แก่ (๑) ตีความตามเจตนาและบริบทของ
ผู้แต่ง นำเสนอโดย Schleiermacher และ
Wilhelm Dilthey (๒) ตีความตามตัวบท ซึ่ง
ยังสามารถตีความต่อไปได้อีกหลายแง่ นำเสนอ
โดย Paul Ricoeur และ (๓) ตีความไปพร้อม ๆ
กับการสร้างความหมายใหม่โดยผู้อ่านเอง
นำเสนอโดย Hans Georg Gadamer

๓) พระพุทธศาสนา

บ่อเกิดของพระพุทธศาสนาใน
ปัจจุบันนั้นมาจากคำสอนของพระโคตมพุทธ
เจ้าซึ่งได้รับการสืบทอดผ่านการสังคายนาสื
ต่อกันมาในรูปคัมภีร์พระไตรปิฎก ดังนั้นบ่อเกิด
ของพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งก็คือการ
สังคายนา^๕ นักวิจารณ์บางคนปฏิเสธการมีชีวิต
จริงของพระพุทธเจ้า พระไตรปิฎกจึงเป็นเพียง
คำสอนของนักปราชญ์ ซึ่งประมวลขึ้นแล้วก็ยก
ให้เป็นของบุคคลสมมติ เรียกว่า พระพุทธเจ้า
ความคิดสุดขั้วอีกทางหนึ่งคือ เชื่อด้วยศรัทธา
ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างที่บ้านทักไว้
พระไตรปิฎกทุกตัวอักษร มัชฌิมคตินิยมถือว่า
พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนมชีพจริง ได้สั่งสอน
จริงและคำสอนในพระไตรปิฎกเป็นคำสอนของ
พระพุทธองค์ตามที่บรรดาสาวกจำได้และ
ถ่ายทอดสืบทอดกันมา^๕ ซึ่งต้องการการตีความ
ชาวพุทธพึงประเมินความจริงด้วยตนเองตาม
หลักที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในกาลามสูตร

หลักกาลามสูตร ทั้ง ๑๐ ข้อ^๖ นั้น
พระพุทธองค์ทรงแนะนำถึงท่าทีที่ควรมีต่อแหล่ง
ความรู้ที่เป็น ความรู้เชิงประจักษ์ ความรู้ตาม
แนวตรรกะ ความรู้ที่ได้รับผ่านศรัทธาทั้งหลาย
ว่า อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อในทันที แต่ก็มีได้ทรงสอน
ให้ไม่เชื่ออะไรเลยเพียงแต่ให้รับเข้ามาไว้แล้ว
ตรวจสอบด้วยตนเองก่อนว่า เมื่อนำมาปฏิบัติ
แล้วเป็นกุศล เกื้อกูลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ได้จริง ก็ถือว่าเป็นความจริงโดยไม่สนใจว่า

^๕ กิรติ บุญเจือ, ศาสนศาสตร์เบื้องต้น,
พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๔๑), หน้า ๑๒๐.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔.

^๖ งบ. ทุก. ๒๐/๖๖/๒๖๐.

จะต้องตรงกับความเป็นจริงภายนอกหรือไม่แต่อย่างใด

พระพุทธเจ้าตรัสถึงความเป็นจริงไว้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มนุษย์ตามรู้และสามารถปล่อยวางและดับทุกข์ได้ในชีวิตจริงได้แก่ หลักธรรมเรื่อง “อิทัปปัจจยตา”^๗ ที่กล่าวว่า สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยต่อกันไปตามสาเหตุและปัจจัย ซึ่งแสดงถึงความไม่มีต้นกำเนิดเต็มสุดของสิ่งทั้งหลาย ความเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสภาพที่แท้จริงของโลก หลักไตรลักษณ์สอนว่า สิ่งทั้งปวงที่เราพบเห็นในชีวิตประจำวันนั้นมีลักษณะ ๓ ประการคือ อนิจจัง ทุกขังและอนัตตา^๘

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์โบราณที่สืบทอดโดยการสาธยายจดจำกันมาตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพาน และมีการสังคายนาต่อกันมาอีกหลายครั้ง ด้วยวิธี मुखปาฐะ หรือการว่าปากเปล่า^๙ จนปี พ.ศ. ๔๓๓ จึงเริ่มมีการจารึกลงในใบลานที่ศรีลังกา และได้มีการคัดลอกต่อ ๆ กันไปเป็นอักษรหลายชาติ การถอดอักษรและคัดลอกต่อ ๆ ไปย่อมมีการคลาดเคลื่อนอย่างไม่มีทางเลี่ยง^{๑๐} เราจึงควรอ่านพระไตรปิฎกด้วย

^๗พุทธทาสภิกขุ, **อิทัปปัจจยตา**, (กรุงเทพฯ: อรุณวิทยา, ๒๕๔๕).

^๘วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาธรรม**: **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๔.

^๙พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้งแมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒๑.

^{๑๐}กิริติ บุญเจือ, **ศาสนศาสตร์เบื้องต้น**, อ่างแก้ว, หน้า ๑๒๕.

วิจารณ์ญาณ คือ วิเคราะห์ วิจัย และวิธาน จึงจะได้ประโยชน์สมตามความมุ่งหมาย คือดับทุกข์ได้ อุปสรรคที่สำคัญในการศึกษาคัมภีร์ทางศาสนานั้นคือ การตีความคัมภีร์ซึ่งผู้อ่านก็จะตีความไปตามกระบวนทรรศน์ของตน คัมภีร์เดียวกันจึงถูกนำเสนอไปในรูปแบบที่แตกต่างหลากหลาย แล้วแต่ว่าจะตีความกันไปอย่างไร

๔) วิทยาศาสตร์

วิทยาศาสตร์เป็นกิจกรรมแสวงหาความรู้วัตถุวิสัยผ่านการสังเกตธรรมชาติด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส โดยไม่ให้ความสำคัญเรื่องใจเพราะไม่สามารถนำมาแสดงให้ประจักษ์ชัดได้ การสังเกตธรรมชาติอย่างเดียวยังไม่พอที่จะก่อให้เกิดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ ต้องอาศัยการใช้เหตุผลแบบหนึ่งที่เรียกว่า การอุปนัยผ่านการทดลองร่วมด้วย^{๑๑} วิทยาศาสตร์ถูกพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากการค้นพบวิธีการวิทยาศาสตร์ (scientific method) โดย Sir Issac Newton ประกอบด้วย (๑) เริ่มจากการหาข้อมูลโดยประสบการณ์ผ่านการสังเกต (๒) ตั้งสมมติฐาน (๓) ทดสอบด้วยประสบการณ์มากขึ้นและกว้างขึ้น (๔) สรุปขึ้นเป็นกฎ (๕) ประยุกต์ใช้อธิบายทุกเรื่องที่ยากูรู้จนพบข้อขัดแย้ง (๖) ปรับปรุงใหม่โดยเริ่มต้นจากข้อ 1

นักวิทยาศาสตร์ใช้วิธีวิทยาศาสตร์เพื่อแสวงหาความรู้และได้เครือข่ายความรู้ นำมาประยุกต์ใช้ทั้งในทางให้ความสะดวกแก่ชีวิตและทำลายล้างชีวิตมนุษย์อย่างน่าพิศวง นักวิทยาศาสตร์สังเกตและทดลองเพื่อทำการ

^{๑๑}สมภาร พรหมทา, “พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์”ในวารสารปัญญา, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๓): ๙๙.

อุปนัยให้ได้กฎเป็นปมข่ายของความรู้ ครั้นได้กฎเป็นปมข่ายแล้วก็ใช้หลักตรรกวิทยาปริทรรศน์และคณิตศาสตร์เป็นใยข่ายแสวงหากฎที่เสมือนปมข่ายอื่น ๆ ต่อไป เมื่อทดสอบแล้วก็นำไปประยุกต์ใช้ ประเมินผลเรื่อยไป ได้เป็นเครือข่ายความรู้ที่ประกอบด้วยปมและใยข่ายที่เชื่อว่าตรงกับความเป็นจริง

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงมีหลายระดับตามขั้นตอนของการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ ได้แก่ (๑) สมมุติฐาน (Hypothesis) เป็นข้อความซึ่งสร้างขึ้นเพื่อคาดคะเนคำตอบล่วงหน้า ก่อนทำการทดลอง (๒) ข้อเท็จจริง (Fact) เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ใดเกิดขึ้นมาแล้วประจักษ์ชัด (๓) มโนทัศน์/แนวคิด (Concept) คือความคิดหลัก (Main idea) ที่มีต่อวัตถุ เหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ (๔) หลักการ (Principle) เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เกิดจากกลุ่มของแนวคิดที่ ทุกคนเข้าใจตรงกัน (๕) กฎ (Law) เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่าถูกต้องโดยผ่านการทดลองแล้วได้ผลตรงกันทุกครั้งจนแน่ใจ (๖) ทฤษฎี (Theory) เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากการคาดคะเน (speculation) จากกฎที่มีอยู่แต่ก็สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้จริง

จากสถิติที่แล้มาปรากฏว่า ผลสรุปของวิทยาศาสตร์มีความแม่นยำมากกว่าผลสรุปของวิชาอื่น ๆ ทำให้เชื่อว่า หากปรับปรุงวิธีการให้รัดกุมมาก ๆ วิธีการวิทยาศาสตร์น่าจะเป็นมาตรการตัดสินความ

จริงเท็จของความรู้ของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง^{๑๒} เป็นเหตุให้ สำนักปฏิฐานนิยมใหม่ (neopositivism) ซึ่งมีกำเนิดมาจากชมรมเวียนนา (Vienna Circle) นำเสนอมาตรการตัดสินความจริงว่า ถ้าสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ ก็ยอมรับว่าเป็นจริงเรียกว่า ทฤษฎีพิสูจน์ว่าเป็นจริง (Theory of verification) ต่อมาภายหลัง Karl Popper พบว่า วิธีการทางวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะการพิสูจน์และทดลองนั้นยังมีจุดอ่อน ซึ่งอย่างไรเสียก็อาจผิดได้ จึงนำเสนอมาตรการปรับปรุงใหม่ เรียกว่า theory of falsification ยอมรับว่าวิธีการวิทยาศาสตร์นั้นให้ความจริงแต่มีข้อแม้ว่า ให้ถือว่าจริงไปก่อนตราบเท่าที่ยังไม่มีการพิสูจน์ได้ว่าเท็จ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีวิจัยทางปรัชญา ได้แก่ วิชาวิธี (dialectic) โดยวิเคราะห์ วิจัย วิชานตามเหตุผลของทั้งสองฝ่ายแล้วแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กัน อย่างมีเหตุผล (discursive research) สรุปในลักษณะพหุนิยม (pluralistic) โดยตีความฐานข้อมูล (data) ตีความเอกสาร (document) และตีความสถิติเท่าที่จำเป็น

๔. ผลการวิจัย

พระพุทธศาสนาไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์ แต่ก็อาจมีผู้คัดค้านว่า

^{๑๒} กীরติ บุญเจือ, วิธีการศึกษาทั่วไปแบบบูรณาการสมบูรณ เล่มต้น มนุษย์รู้อย่างไร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๙๖.

พระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ได้โดยอ้างเหตุผลว่า (๑) ความรู้ในพระพุทธศาสนาเป็นความรู้ที่ได้ผ่านประสบการณ์ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกับที่นักวิทยาศาสตร์ใช้ (๒) พระพุทธศาสนาสอนไม่ให้เชื่ออะไรด้วยความมกมาย แต่ให้เชื่ออย่างมีเหตุผล มีการพิสูจน์ทดลองแล้วจึงเชื่อเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์และ (๓) ความจริงที่วิทยาศาสตร์ค้นพบเป็นความจริงเดียวกันกับที่นำเสนอโดยพระพุทธศาสนา กฎของพระพุทธศาสนาทั้งหมดจึงเป็นกฎวิทยาศาสตร์ เพราะเป็นกฎที่มีความถูกต้อง ไม่เคยผิดพลาดเลย แต่ข้อโต้แย้งดังกล่าวก็ยังมีจุดอ่อนที่การเหมารวมว่าประสบการณ์นิยมคือวิทยาศาสตร์ ซึ่งแท้จริงแล้วไม่ใช่ และการพิสูจน์ทดลองทางพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้นก็มียุทธะเอียงรวมถึงเครื่องมือที่ใช้ในการพิสูจน์ทดลองที่แตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้นมีมูลทางอภิปริชญาและญาณวิทยาที่แตกต่างกัน เครื่องมือที่ใช้แสวงหาความรู้ตลอดจนความจริงที่ค้นพบและเกณฑ์ตัดสินความจริงจึงแตกต่างกันด้วย

ส่วนเหตุผลที่พระพุทธศาสนาไม่เพียงแค่วิทยาศาสตร์นั้น สามารถสังเกตได้โดยง่ายจากปรากฏการณ์ความหลากหลายของพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ประจักษ์กันอยู่แล้วในสังคมนี้^{๑๓} ความหลากหลายดังกล่าวเกิดจากการตีความพระพุทธศาสนาและ

พระไตรปิฎกได้ความหมายที่แตกต่างกัน การตีความว่าพระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์นั้นเป็นเพียงการตีความของผู้ถือกระบวนทรรศน์ที่ ๔ เพียงกระบวนทรรศน์เดียวที่ต้องการให้พระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ พบว่ายังมีการตีความโดยกระบวนทรรศน์อื่น ๆ อีกที่ทำให้พระพุทธศาสนาที่ปรากฏจริงนั้นไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์

เรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้นผ่านการเป็นเรื่องเล่าปากมาก่อน นับจากการสังคายนาครั้งที่ ๑ หลังพุทธปรินิพพาน ๓ เดือนเป็นต้นมา พระธรรมวินัยก็ถูกสืบทอดต่อ ๆ กันมาด้วยการท่องสวดพร้อมกัน (มุขปาฐะ) อยู่ประมาณ ๔๐๐ กว่าปี จึงเริ่มบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ผ่านทางภาษามคธโดยเขียนไว้เป็นตัวบทครั้งแรกในใบลานด้วยอักษรสิงหล^{๑๔} แล้วสืบทอดเนื้อหาผ่านการสังคายนาต่อ ๆ กันมาโดยเหล่าสาวกอีก ๙ ครั้ง^{๑๕} เป็นเวลารวมถึงสองพันกว่าปี ถูกแปลเป็นภาษาต่าง ๆ มากมายทั่วโลก การอ่านพระไตรปิฎกแล้วจะเข้าใจความหมายได้ ย่อมต้องผ่านการตีความตัวบทวิธีตีความจึงเป็นหนทางสู่ความเข้าใจและความกระจ่าง และเมื่อใช้วิธีที่เชื่อว่าดีที่สุดก็ถือได้ว่า จะได้ความจริงในเงื่อนไขของมนุษย์ (truth by human condition) ไม่ใช่ความจริงวัตถุวิสัยล้วน ๆ ไม่ใช่ความจริงอสมพัทธ์ และก็ไม่ใช่

^{๑๓}เบญจวรรณ มนัสไพบุลย์ และคณะ, เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒๘.

^{๑๔}สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

^{๑๓}ภัทรพร สิริกาญจน, พระพุทธศาสนาในประเทศไทย: เอกภาพในความหลากหลาย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๙๙.

ความจริงอัตวิสัยล้วน ๆ ไม่ใช่ความจริงสัมพัทธ์เต็มที่ แต่เป็นความจริงกลาง ๆ อัตวิสัยผสมวัตถุวิสัย อสัมพัทธ์ผสมสัมพัทธ์ เป็นความจริงพหุนิยม (pluralism) ที่ต้องช่วยกันคิด ช่วยกันค้น ช่วยกันแสวงหา จากแง่มุมต่าง ๆ กัน มาร่วมวงแบ่งปันกัน เพื่อให้ได้ความรู้ที่ใกล้เคียงความเป็นจริงมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งมนุษย์สามารถตีความได้ต่าง ๆ กันไป ดังนี้

๑) ตีความตามหลักวิชาการ โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ นำเสนอโดย Friedrich Schleiermacher เสนอการตีความเป็น ๒ ระดับ^{๑๖} ได้แก่

ก) ระเบ็ดบไวยากรณ (grammatical interpretation) หรือตีความตามตัวอักษรการอ่านพระไตรปิฎกทุกครั้งย่อมต้องการการแปลความซึ่งก็คือการตีความเสมอเพื่อให้เข้าใจความหมายที่ตัวบทต้องการสื่อ แต่ถึงจะตีความอย่างไรก็ต้องยอมรับว่าไม่มีทางที่จะเข้าถึงความหมายที่แท้จริงที่พระพุทธรองค์ทรงต้องการสื่อได้ร้อยเปอร์เซ็นต์แน่ ๆ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดของภาษาเองที่ไม่สามารถสื่อถึงปรารถนาลึกซึ้งได้อย่างตรงไปตรงมา อีกทั้งคนแต่ละคนก็ย่อมต้องตีความไปตามแบบฉบับความเข้าใจของตนเอง

ข) ระเบ็ดบจิตวิทยา (psychological interpretation) คือการเดาใจผู้แต่งโดยเดาจากการรู้เบื้องหลังและสภาพจิตใจของผู้แต่งขณะแต่งเรื่องนั้น ๆ ว่ามีจุดมุ่งหมายที่ต้องการสื่ออะไร กับใครและใน

สถานการณ์ใด ทั้งนี้ต้องพิจารณาไปถึงสภาพทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในยุคสมัยของผู้แต่งด้วย เพื่อให้สามารถเดาใจผู้แต่งขณะแต่งได้ใกล้เคียงที่สุด โดยใช้วิชาจิตวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ และประวัติศาสตร์ มาช่วย

Wilhelm Dilthey เสนอให้เห็นบริบท ได้แก่ ความหมายในกรอบฟ้าประวัติศาสตร์ (historical horizon) ทั้งของผู้แต่งและผู้อื่นในประวัติศาสตร์ยุคสมัยเดียวกันด้วย^{๑๗} แต่ก็ยังเป็นที่น่าสงสัยกันอยู่ว่าจะสามารถเดาใจผู้แต่งและเข้าถึงความหมายในกรอบฟ้าประวัติศาสตร์ของยุคสมัยที่ผ่านมาจนถึง สองพันกว่าปีได้จริงหรือไม่

๒) ตีความตามตัวบท (นำเสนอโดย Paul Ricoeur) เมื่อผู้แต่งเขียนตัวบทออกมาแล้ว ตัวบทก็เสมือนหนึ่งมีชีวิตขึ้นเอง มีความหมายในตัวเอง ตัวบทจึงมีความหมายอยู่ด้วยตัวของมันเอง ที่เกิดจากการพยายามสะสมกันมาตามยุคสมัย มีการบันทึกตีความต่อเนื่องกันมาตลอดประวัติศาสตร์จนมีอิทธิพลต่อความหมายของตัวบทมากกว่าจากที่ผู้แต่งต้องการสื่อเสียอีก เจตนาของผู้แต่งจึงไม่จำเป็นจนถึงกลับมีคนกล่าวว่า “ผู้แต่งตายเสียแล้ว”

๓) ตีความตามผู้อ่าน (นำเสนอโดย Hans Georg Gadamer) การตีความย่อมอยู่ที่ผู้อ่านแต่ละคน ที่มีแนวโน้มที่จะเอาจุดยืนของตนเองเสริมเข้าไป อยากจะให้มีความหมายตามที่ตนต้องการ และยังขึ้นกับเจตนาและ

^{๑๖} กิริติ บุญเจือ, **ปรัชญาหลังนวยุค แนวคิดเพื่อการศึกษาแผนใหม่**, (กรุงเทพฯ: ดวงกมล (๒๕๒๐), ๒๕๔๕), หน้า ๔๐.

^{๑๗} Macey, D., **The Penguin Dictionary of critical Theory**, (England : Clays, 2001), p. 181.

ความสนใจในการอ่านของแต่ละคนอีกด้วย ผู้อ่านจึงสร้างความหมายใหม่ให้แก่ตัวบทเสมอ ทุกครั้งที่อ่าน ความหมายของตัวบทจึงอยู่ที่ตัว ผู้อ่านว่าจะอ่านและตีความผ่านกระบวนการ ตรรกศาสตร์ใด ผู้อ่านจึงสามารถสร้างความหมาย ใหม่ ๆ ขึ้นได้อย่างไม่รู้จักจบ เพราะถือว่า ผู้อ่าน เป็นผู้ร่วมแต่งหนังสือ (co-author) จึงมีสิทธิที่จะ เข้าใจตัวบทได้มากกว่าและไกลกว่า หรือ แม้กระทั่งลึกซึ้งกว่าผู้เขียนหลัก (main author) เสียอีก สามารถ วิเคราะห์ วิจัยและ วิจารณ์ได้ดังนี้

กระบวนการตรรกศาสตร์ที่ ๑ เชื่อว่าทุก อย่างขึ้นกับน้ำพระทัยเบื้องบน คนกลุ่มนี้อ่าน พระไตรปิฎกเพื่อตีความออกมาเป็น พระ ประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในตัว วิจัยกันได้ว่ามองศาสนาเป็นคาถาอาคม เป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อภินิหาร พระพุทธศาสนาใน มุมมองของคนกระบวนการตรรกศาสตร์นี้จึงเป็นดุจไสย ศาสตร์ที่อาจมีประโยชน์ด้านการเสริมสร้าง กำลังใจได้บ้างในคราวคับขันแต่ก็มีทุกข์โทษ มากจากความมกมาย และถูกหลอกได้ง่าย

กระบวนการตรรกศาสตร์ที่ ๒ อ่าน พระไตรปิฎกเพื่อเข้าใจตามที่เจ้าสำนักของตน ชี้แจง สำนักอื่นตีความผิดหมด สำนักของตน เท่านั้นที่จริง ผูกขาดเป็นเจ้าของนิพพานและ กฎธรรมะที่สำนักตนตีความ เป็นการตีความ แบบยึดมั่นถือมั่น ซึ่งกาลามสูตรห้ามไว้อย่าง ชัดเจน วิจัยกันได้ว่า มีทั้งคุณและโทษ อย่างไหน มากกว่ากันอยู่ที่ตัวบุคคลและคำสอนของสำนัก ว่าจะยึดมั่นรุนแรงขนาดไหน

กระบวนการตรรกศาสตร์ที่ ๓ อ่าน พระไตรปิฎกเพื่อหาเคล็ดลับและทางลัดเพื่อไป สวรรค์หรือนิพพาน ซึ่งต้องแข่งขันกันเสียสละ ความสุขและความสะดวกสบายในโลกนี้อย่าง

เอาเป็นเอาตาย วิจัยกันได้ว่า ให้คุณบางโอกาส เพราะคนพวกนี้ภายนอกดูเป็นคนเคร่งศาสนา แต่ภายในอาจจะโหดเหี้ยมอำมหิตร้ายแรง จึง อาจเป็นอันตรายต่อผู้อื่นอย่างคาดไม่ถึงเมื่อใดก็ได้ จึงวิจัยว่ามีโทษแฝงอยู่ที่อาจจะระเบิด ออกมาเป็นสงครามศาสนาเมื่อใดก็ได้

กระบวนการตรรกศาสตร์ที่ ๔ เชื่อ อกณิตศาสตร์ และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เท่านั้น จึงพยายามตีความพระไตรปิฎกให้เข้า กับวิทยาศาสตร์ให้จงได้เพื่อจะเชื่อคัมภีร์ตาม ตัวอักษรได้อย่างสบายใจ ถ้าทำไม่ได้ก็ถึงกับ ยอมเลิกเชื่อศาสนา วิจัยได้ว่ากระบวนการตรรกศาสตร์ นี้ดูเหมือนกับว่าทำตีแก่ศาสนาด้วยการยกย่อง ศาสนาขึ้นเป็นวิทยาศาสตร์ แต่ผลกลับ กลายเป็นการดึงศาสนาเข้าสู่ระดับวิทยาศาสตร์ ซึ่งไม่น่าจะเป็นคุณแก่พระศาสนาและแก่ผู้นับ ถือศาสนา แต่การนับถือศาสนาด้วยเหตุผล วิทยาศาสตร์ ที่ทำให้เข้าใจนรก/สวรรค์/ นิพพานแบบวิทยาศาสตร์ก็ยังมีข้อติดอยู่บ้างคือ ทำให้ไม่สนใจในโลกหน้ามากนัก ทำให้ไม่มี สงครามศาสนา และไม่มีใครยอมตายเพื่อ ศาสนากันอีก

ถ้าเป็นกระบวนการตรรกศาสตร์ที่ ๕ ก็คือ การอ่านและวิเคราะห์ด้วยวิจารณ์ญาณว่า พระไตรปิฎกนั้นถูกเขียนขึ้นจากประสบการณ์ ทางศาสนา ภาษาที่ใช้จึงเป็นภาษาศาสนาซึ่ง ต้องใช้ “วิจารณ์ญาณ” โดยยอมรับ ข้อจำกัด ของภาษาว่าไม่สามารถสื่อถึงปรมัตถส์จะ ได้ อย่างตรง ๆ ครบทุกด้าน และยอมรับใน สมรรถภาพสร้างสรรค์ของปัญญามนุษย์ที่ สามารถสร้างสรรค์ความหมายใหม่ ๆ ขึ้นได้ อย่างไม่รู้จักจบ จึงยอมรับการตีความภาษา ศาสนาในทุกระดับขั้นของการพัฒนาปัญญา ของมนุษย์ในทุกกระบวนการตรรกศาสตร์และทุกระดับ

ความหมาย ตั้งแต่ระดับผิวพื้นจนกระทั่งถึงระดับลึกที่สุด ว่า แต่ละระดับต่างก็มีความสำคัญ จึงควรจะรับรู้และเคารพกันและกัน และหาวิธีให้แต่ละระดับได้พัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันก็หาวิธียกระดับการพัฒนาในแต่ละระดับให้สูงขึ้นเรื่อยๆ ตามแต่โอกาสจะอำนวย

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับสำนวนที่ใช้เขียนพระไตรปิฎก ก็ต้องยอมรับว่าเป็นสำนวนที่ส่งเสริมศรัทธาของศาสนิกเป็นสำคัญ โดยมีเป้าหมายเพื่ออบรมศาสนิกให้ได้พัฒนาคุณภาพชีวิต ความจริงทางศาสนาจึงไม่ใช่ข้อเท็จจริง ไม่ใช่ความจริงวิทยาศาสตร์หรือความจริงประวัติศาสตร์ แต่คือความจริงที่สามารถเปลี่ยนวิถีชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตของศรัทธาได้จริง ความจริงทางศาสนาจะเป็นจริงได้ต้องอาศัยศรัทธารับเข้ามาสู่วิถีชีวิต จะสามารถเข้าถึงความจริงทางศาสนาได้ก็โดยผ่านศรัทธาที่มีต่อศาสนานั้น ๆ ความจริงทางศาสนาจึงขึ้นกับศรัทธา ถ้าศรัทธาเต็มร้อยก็จริงเต็มร้อย ศรัทธาเกินร้อยก็จริงเกินร้อย ผู้ไม่มีศรัทธาย่อมไม่สามารถตัดสินความจริงทางศาสนาได้ เพราะไม่สามารถเข้าถึงความหมายของภาษาศาสนาได้เหมือนผู้มีศรัทธา ความศรัทธานำไปสู่การปฏิบัติด้วยความทุ่มเทสุดตัว จึงจะเข้าใจถึงความหมายที่ลึกที่สุดที่ศาสดาเข้าถึงและยอมก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของชีวิตของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งจะปรากฏผลออกมาจริงทั้งต่อโลกและชีวิต เป็นความเป็นจริงของปรากฏการณ์ทางศาสนาที่เกิดขึ้นจริงในตัวผู้ศรัทธา ภาระบวทรศน์ที่ ๕ จึงอ่านคัมภีร์พระไตรปิฎกอย่างมีเป้าหมายชัดเจนคือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคลเป็นหลักซึ่งมีระดับขั้นที่ไม่เท่ากัน แต่ทุกคนก็มีความสามารถที่จะพัฒนาขึ้นได้

เรื่อย ๆ ด้วยการปฏิบัติจนเข้าถึงความหมายของภาษาศาสนาในระดับลึกกว่า (deeper) จนถึงระดับลึกที่สุด (deepest) ที่ศาสดาเข้าถึง โดยในระหว่างการพัฒนาที่จะเข้าถึงความหมายในระดับลึกกว่าเรื่อยไปตามลำดับขั้นของการพัฒนาปัญญาของแต่ละคน จนกระทั่งดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

พระพุทธศาสนาจึงไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์ แต่สามารถเป็นอะไรก็ได้ตามการตีความของศาสนิกว่าจะตีความด้วยวิธีและกระบวนการตรรกศาสตร์ใด และเนื่องจากมนุษย์ในทุกกระบวนการตรรกศาสตร์นั้นยังมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองต่อได้เรื่อยไป จึงพร้อมที่จะสร้างสรรค์และแสวงหาความหมายใหม่ ๆ ที่ประณีตและลึกซึ้งมากขึ้นต่อไปได้อีกไม่สิ้นสุด

๕. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ในอดีตที่ผ่านมา มีงานประพันธ์มากมายที่กล่าวถึงพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ ซึ่งมักจะวิเคราะห์เฉพาะในกรอบกระบวนการตรรกศาสตร์ของผู้ประพันธ์ ที่ส่วนใหญ่เป็นกระบวนการตรรกศาสตร์ที่ ๑ ถึง ๔ ทำทำงานที่ได้ไม่ครอบคลุมและไม่สมบูรณ์ เช่น ถ้าผู้ประพันธ์ถือกระบวนการตรรกศาสตร์ที่ ๓ อยู่ พวกเขาจะมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเต็มตัว และมีแนวโน้มว่า ความรู้/ความจริงที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบนั้นล้วนเป็นความจริงเดียวกันกับที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบมาก่อนแล้ว และไม่ว่านักวิทยาศาสตร์จะค้นพบอะไรก็จะติดตันอยู่แค่ผลประโยชน์ในโลกนี้เท่านั้น ยังไปไม่ถึงความรู้สูงสุดยอดในพระพุทธศาสนาที่นำพามนุษย์ไปสู่โลกหน้าที่ดีกว่าได้ ส่วนผู้ถือกระบวนการตรรกศาสตร์ที่ ๔ ก็จะมีแนวโน้มว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่มีเหตุผล

สามารถพิสูจน์ทดลองได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ทางด้านจิตใจ ส่วนเนื้อหาที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ก็จะพยายามตีความให้สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ถ้าพิสูจน์ไม่ได้ก็อาจถึงกับปฏิเสธข้อความนั้น ๆ ไปเลย โดยอ้างว่าเป็นข้อความเท็จเทียมที่ถูกเพิ่มเข้ามาภายหลัง ถ้าตัดออกได้ก็ควรตัดออกเสียเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของคัมภีร์เพราะมีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์รองรับ การกระทำดังกล่าวจะเป็นการทำให้ศาสนาน่าเชื่อถือมากขึ้นหรือเป็นการทำลายพระศาสนาแก่น

จุดเด่นของงานวิจัยนี้ได้แก่ การใช้ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง มาเป็นกรอบการตีความนำเสนอการวิเคราะห์ ความหมายพระพุทธศาสนาไว้อย่างครบถ้วน ด้วยความไม่ยึดมั่น แต่มีหลักยึดเหนี่ยวที่ไม่ยึดติด ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ไม่ตายตัวและยังคงพัฒนาต่อไปได้อยู่เสมอเช่นกัน เมื่อใช้วิจารณ์ญาณทำให้ทราบว่าในที่สุดพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏจริงก็ย่อมขึ้นกับผู้รับรู้ ซึ่งตีความไปตามความสนใจ และกระบวนการอันเป็นเหตุผลสำคัญของความแตกต่างหลากหลายของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่จริงในสังคมดังที่ได้วิเคราะห์ไว้แล้วครบทั้ง ๕ กระบวนทรรศน์พร้อม ๆ กับการประเมินค่าทั้ง ข้อดี และ ข้อเสีย ของ การตีความพระพุทธศาสนาในทุกกระบวนทรรศน์

กระบวนทรรศน์ที่ ๕ ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง ประเมินค่าพระศาสนาว่า ศาสนิกควรตีความพระศาสนาให้ตรงตามเจตนารมณ์ของพระศาสดามากที่สุดซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว จะพบว่า พระพุทธเจ้าท่านมี

ภาษาของท่าน บางครั้งพูดออกมาแต่คนเข้าใจไม่ถึง แม้ตัวคัมภีร์ที่สืบทอดต่อกันมากก็บันทึกเฉพาะคำพูดที่คนสมัยนั้นเข้าใจ ไม่ได้บันทึกคำพูดของศาสดาทั้งหมด ฉะนั้นหลักการตีความจึงต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและบุคคลอื่นในสังคมด้วย ซึ่งในพระพุทธศาสนานั้นได้แก่การดับทุกข์ได้เป็นลำดับขั้นไปของการพัฒนาปัญญาของแต่ละคนจนกระทั่งดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง เมื่อตีความเช่นนี้ เชื่อว่าน่าจะตรงตามเจตนารมณ์ของพระศาสดาและวิญญูชนย่อมสรรเสริญและไม่ตีเตียนอย่างแน่นอน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย ได้แก่ การแสดงให้เห็นถึงความจริงที่ปรากฏในการรับรู้ของคนในโลกนั้นมีความแตกต่างกัน แม้จะรับรู้ความเป็นจริงเดียวกัน ทั้งอภิปรัชญาและญาณปรัชญาก็ยังแตกต่างกันได้ ซึ่งก็ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าของใครจริงของใครเท็จ จึงควรยอมรับถึงความแตกต่างหลากหลายของพระพุทธศาสนาว่ามีอยู่จริง พร้อมวิจักษ์ทั้งข้อดีและข้อเสียของการตีความในทุกกระบวนทรรศน์อย่างตรงไปตรงมา แล้วนำเสนอทางออกด้วยกระบวนทรรศน์ที่ ๕ ผ่านปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง กล่าวคือให้ย้อนอ่านเนื้อหาเดิมใหม่หมดและวิเคราะห์ด้วยวิจารณ์ญาณว่า พระไตรปิฎกนั้นเป็นเรื่องเล่าที่ถูกเขียนขึ้นในหลายรูปแบบวรรณกรรม มีทั้งส่วนที่เป็นตำนาน เป็นประวัติศาสตร์ เป็นนิทาน เป็นบทสนทนา เป็นชีวประวัติ เรื่องลึกลับ และประสบการณ์ทางศาสนา ฯลฯ ความจริงทางศาสนานั้นมิใช่ความจริงที่ต้องมีข้อเท็จจริงรองรับเหมือนความจริงทางประวัติศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ แต่กลับมีเนื้อหาที่หลากหลายซ้อนทับกันอยู่ การตีความ

จึงต้องตีความตามรูปแบบวรรณกรรมตามบริบทของแต่ละตอน แต่ละเรื่องไปอย่างไรก็ตาม สำนักวรรณกรรมที่มีปัญหามากที่สุด ได้แก่ คำบรรยายผ่านภาษาศาสตร์ที่ต้องใช้ “วิจารณ์ญาณ” เป็นอย่างมากในการตีความ โดยยอมรับข้อจำกัดของภาษามันว่าไม่สามารถสื่อถึงปรมาตมส์จะได้อย่างตรง ๆ ครบทุกด้าน และยอมรับในสมรรถภาพสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่สามารถสร้างสรรค์ความหมายใหม่ ๆ ได้อย่างไม่รู้จบ จึงยอมรับการตีความภาษาศาสตร์ในทุกระดับขั้นของการพัฒนา

ปัญญาของมนุษย์ในทุกกระบวนการตรรกศาสตร์และทุกระดับความหมาย ตั้งแต่ระดับผิวพื้นจนกระทั่งถึง ลึกที่สุด ว่าแต่ละระดับต่างก็มีความสำคัญ จึงควรจะรับรู้และเคารพกันและกัน ไม่ยึดมั่นแต่ในความหมายของตน แต่หาวิธีให้แต่ละระดับได้พัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันก็หาวิธียกระดับการพัฒนาในแต่ละระดับให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ ตามแต่โอกาสจะอำนวย

บรรณานุกรม

- กีรติ บุญเจือ. **วิธีการศึกษาทั่วไปแบบบูรณาการสมบูรณ เล่มต้น มนุษย์รู้อย่างไร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.
- _____. **ศาสนศาสตร์เบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.
- _____. **ปรัชญาหลังนวยุค แนวคิดเพื่อการศึกษาแผนใหม่**. กรุงเทพมหานคร: ดวงกมล (๒๕๒๐), ๒๕๔๕.
- _____. **อรรถปริวรรต คู่เวรคู่กรรม ปรัชญาหลังนวยุค**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- เบญจวรรณ มนต์ไพบูลย์, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), สมภาร พรหมทา, อติศักดิ์ ทองบุญ, พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, พระสุธีวรารักษ์, วาริญา ภวภูตานนท์ ฌมหาสารคาม. **เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พุทธทาสภิกขุ. **อหิที่ปัจเจยตา**. กรุงเทพมหานคร: อรุณวิทยา, ๒๕๔๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินต์ติ้งแมส โปรดักส์, ๒๕๕๑.
- ภัทรพร สิริกาญจน. **พระพุทธศาสนาในประเทศไทย: เอกภาพในความหลากหลาย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗.

วิทย์ วิศทเวทย์. **ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สมภาร พรหมทา. “พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์”. ในวารสารปัญญา.ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๓): ๙๙.

สุชีพ ปุญญานุภาพ.**พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.**พระไตรปิฎก ประมวลคัมภีร์ และแหล่งค้นพุทธศาสน์ ฉบับคอมพิวเตอร์ (BUDSIR VI for Windows)**.CD-ROM, ๒๕๕๐.

Macey, D.**The Penguin Dictionary of critical Theory**. England : Clays, 2001

